

УДК 378.02: 372.8

В. М. НАГАЄВ

Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва, Харків.

ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ

Розглянуто теоретичні та методичні аспекти організації самостійної та індивідуальної роботи студентів в умовах дворівневої педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю. Викладено досвід упровадження моделі управління самостійною та індивідуальною роботою студентів.

Ключові слова: самостійна робота, індивідуальна робота, управління, педагогічна технологія управління самостійною та індивідуальною роботою студентів.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Одним із найважливіших питань запровадження в Україні європейських стандартів освіти є організація системи самостійної та індивідуальної роботи (СІР) студентів, яка має бути пов'язана з процесом управління навчально-творчою діяльністю (НТД). Необхідність упровадження технологічних засад управління СІР за сучасними принципами дидактики значною мірою обумовлюється процесами інтеграції до світових освітніх цінностей (гуманізації та демократизації освіти, гнучкості педагогічної системи, життєтворчості освітньої парадигми, самоуправління та ін.) [3 – 5; 7; 9].

Потреба в технологізації управління СІР має стати необхідним мотиваційним підґрунтям розвитку самоуправління студентів, за яким відбувається переміщення центру тяжіння НТД у бік підготовки фахівця, що забезпечує його саморозвиток. За цих умов викладач має стати каталізатором НТД, а генератором ідей – творча особистість студента, що в єдності цільової програми НТД забезпечить професійну самореалізацію особистості і формування творчої професійної компетентності майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми, визначення не вирішених її частин. Самостійність як якість особистості студента виявляється в самостійній роботі, яка дозволяє ефективно відпрацьовувати професійні вміння та навички без допомоги ззовні [1]. Індивідуалізація головним чином пов'язана з урахуванням індивідуальних відмінностей студентів, таких, як: характер протікання процесів мислення, рівень знань і вмінь, працездатність, рівень пізнавальної і практичної самостійності, рівень вольового розвитку тощо [4]. Управління самостійною та індивідуальною роботою студентів визначається технологічним процесом планування стратегії освітньої діяльності, мотивації та самоорганізації НТД, впровадження дієвої системи зворотного зв'язку на основі здійснення функцій саморефлексії. Концептуальним напрямом ефективного функціонування системи управління СІР є зміна чинної парадигми освіти, в центрі якої знаходиться університет, викладач та його професійні знання, на нову – гуманістичну парадигму життєтворчості, у центрі якої має стати студент, його потреби до творчості на основі самоуправління. Відповідно до умов організації дворівневої педагогічної технології управління НТД студентів [6], характерними рисами управління СІР можуть бути: *технологічність* за системою дидактичних модулів, що дозволяє студентам сформулювати індивідуальну стратегію самоуправління НТД; *гнучкість* (студенти відвідують навчальні заняття за індивідуальним графіком); *паралельність* (НТД може здійснюватися одночасно з іншим напрямом підготовки); *інноваційна* роль студента (розвиваються нові форми діяльності студентів, такі, як: самоуправління, самоорганізація, автодидактика, рефлексія, використання сучасних інформацій-

них технологій та ін.); *управлінська функціональна спрямованість НТД студентів*, яка розширює і оновлює функції того, хто навчається, робить його суб'єктом педагогічного процесу на основі функцій управління, співуправління та самоуправління; *децентралізація педагогічного впливу* (паритетність стосунків між викладачами та студентами забезпечує збільшення питомої ваги самоуправління НТД).

В основі управління СІР має бути покладена методологія, спрямована на індивідуальну роботу студентів зі структурованим навчальним матеріалом, що передбачає творче спілкування з віддаленими експертами [2]. Наприклад, набуття практичного досвіду в умовах виробництва потребує постійних консультацій студентів з фахівцями відповідного профілю. Для цього навчальний процес підготовки кадрів має бути забезпечений відповідною системою управління з можливістю проводити виробничі екскурсії, практики, консультації, стажування тощо. Система управління СІР студентів має бути побудована на основі активної НТД з можливістю впливати на механізми її реалізації. До ознак та умов НТД студентів в умовах управління СІР слід віднести: високу мотивацію до навчання; активну роль студента як суб'єкта педагогічного процесу; володіння інформаційною культурою; знання та вміння працювати з інформаційними системами. Оскільки останні аспекти не отримали в освітній практиці закономірного розвитку, для організації самостійного й індивідуального навчання важливо розробити дієву дидактичну систему організації управління навчально-творчою діяльністю студентів.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз сучасних дидактичних підходів щодо організації самостійної та індивідуальної роботи студентів в умовах дворівневої педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Аналізуючи наведені вище особливості управління СІР, слід зазначити важливість технологічного складнику, який дозволяє об'єднати потреби та можливості студентів з вимогами освітніх стандартів і, на цій основі, забезпечити технологічне вивчення навчальних дисциплін. Наприклад, дворівнева педагогічна технологія управління НТД на мікрорівні дозволяє індивідуалізувати НТД студентів у багатьох аспектах (зміст навчання, темп засвоєння навчального матеріалу, методи НТД, контроль НТД). Студент має можливість виконувати індивідуальну роботу у формі індивідуальних занять під керівництвом викладача або самостійно в позааудиторний час за окремим графіком з урахуванням особистих потреб і можливостей. Також вважаємо необхідною умовою самостійності та індивідуалізації НТД студентів можливість створення інформаційних центрів з надання освітніх послуг в умовах спеціалізованого навчального середовища.

Для ефективного функціонування управління СІР педагогічна система вищого навчального закладу на макрорівні має визначатися такими складниками: 1) навчальний заклад як організаційна структурна мережа управління СІР; 2) навчально-інформаційні центри з координації управління СІР; 3) інформаційні ресурси підтримки управління СІР; 4) технічні і програмні засоби забезпечення управління СІР; 5) викладачі-консультанти; 6) студенти. Самостійна та індивідуальна робота студентів базується на їхній навчально-творчій діяльності, пов'язаній з умінням працювати з інформаційно-дидактичним модулем, на який покладаються консультативні і навчально-дидактичні функції. Основним складником управління СІР в умовах дворівневої педагогічної технології управління НТД є інформаційно-навчальне середовище, яке має містити: інформаційно-навчальний матеріал; засоби контролю знань; засоби спілкування. За цих умов викладач має бути спроможним: організувати інформаційно-освітнє середовище; вміти використовувати його для активізації НТД у межах СІР; активно використовувати комунікативні можливості для організації інтенсивного зв'язку між суб'єктами навчального процесу.

Аналізуючи педагогічні умови організації педагогічного процесу ВНЗ, слід зазначити, що повноцінному розгортанню системи управління СІР заважає недостатній рівень методичної, матеріальної і програмної бази, а також методологічного і навчально – методичного забезпечення. Тому для повноцінного функціонування системи управління СІР потрібно створити відповідні організаційні, матеріально – технічні, кадрові, психологічні та інші умови. З метою вирішення цих завдань необхідно запровадити на макрорівні ВНЗ систему допоміжних науково – методичних, науково – дослідних, просвітницьких структурних підрозділів для забезпечення постійного підвищення якості самостійної та індивідуальної роботи студентів. Так, для забезпечення високого рівня інформатизації СІР, зворотного зв'язку і системи індивідуальноорієнтованого напрямку роботи викладачів зі студентами нами створено науковий центр дидактики менеджмент-освіти, який є осередком апробації наукових проєктів і навчально-творчих творчих ідей студентів (організація освітніх студій, проведення наукових семінарів, обмін практичним досвідом тощо). Наприклад, як об'єднуючий механізм самостійної НТД студентів запроваджено постійно діючу освітню судію «Школа молодого лідера», яка допомагає тим, хто навчається, самостійно заглибитися в зміст дисципліни, відпрацьовувати риторико-комунікаційні здібності, розвивати лідерські навички фахівців сільськогосподарського виробництва.

Оскільки міра самоуправління НТД студентів тісно пов'язана з повнотою представлення викладачем даних про структуру і засоби навчання та контролю, для організації СІР важливо побудувати відповідну дієву інформаційну систему. Наприклад, високий рівень самостійності та індивідуалізації НТД за педагогічною технологією управління НТД здійснюється за допомогою модульно-рейтингових програм, в яких представлено систему дидактичного забезпечення навчального процесу в різноманітних індивідуальних формах. Педагогічний вплив забезпечується процесом управління (викладачем), співуправління (викладачем і студентами) та самоуправління (студентами). При цьому для ефективної реалізації системи управління СІР потрібно забезпечити високий рівень децентралізації управлінського впливу, створити таку структуру дидактичного процесу, за якої студенти матимуть можливість доповнювати інформаційну підсистему елементами самопланування, самоорганізації та самоконтролю відповідно завдань фахової підготовки. Організаційними компонентами управління СІР за дворівневою педагогічною технологією є такі: 1) організація роботи викладача з упровадження дидактичної моделі СІР; 2) самоуправління НТД студентів під час їхньої самостійної та індивідуальної роботи; 3) налагодження дієвого діалогового зв'язку в системах: «викладач-студент» та «студент-студент»; 4) контроль та самоконтроль результатів СІР.

Розглянемо технологічну послідовність реалізації наведеної вище моделі управління СІР за педагогічним досвідом автора у ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Управління СІР починається з представлення студентам технологічної карти-пам'ятки, яка містить банк необхідної інформації, методичні рекомендації із самостійного вивчення курсу у вигляді навчальних цільових завдань, способів їх вирішення та форм контролю. Студенти забезпечуються необхідною навчальною літературою (у т. ч. в електронній формі). Обмін інформацією між викладачем і студентом здійснюється через науковий центр дидактики менеджмент-освіти у формі індивідуальних консультацій, системи наочної стендової інформації, а також через комп'ютерний клас «Інтернет»-зв'язку. Дидактичні форми організації навчального процесу розробляються і підбираються з урахуванням максимального впливу на ефективність формування творчих професійних здібностей фахівців аграрної сфери. Враховуючи умови управління СІР студентів і вимоги щодо формування творчих здібностей

фахівців-аграріїв (дистанційність педагогічного впливу, опосередкований обмін інформацією, високий рівень самоуправління та ін.), такими дидактичними формами є: виконання індивідуальних завдань творчого характеру, підготовка презентацій, наукових робіт, опрацювання нової додаткової літератури з наступним обговоренням дискусійних питань тощо. При цьому основний акцент робиться на самоуправління, яке має різноманітні творчі прояви у вигляді індивідуально сформованого плану НТД. Самостійне виконання індивідуальних творчих робіт (курскових проєктів, навчально-дослідних завдань, тематичних кросвордів тощо) позитивно впливає на реалізацію потреб і навчальних цілей в умовах самоуправління і в підсумку забезпечує розвиток творчих компонентів діяльності студентів.

Формами управління СІР студентів ВНЗ за дворівневою педагогічною технологією з боку викладача можуть бути: виробничі і навчальні практики; стажування спеціалістів; лекторська робота з розповсюдження наукових знань серед учнів аграрного ліцею та студентів–першокурсників; наукові гуртки; предметні олімпіади; наукові семінари і конференції; конкурси наукових робіт і наукових грантів; виставки творчих робіт; участь у роботі наукових лабораторій кафедри; участь у виконанні госпрозрахункової тематики кафедри; участь у роботі студентського наукового товариства; запровадження творчих проєктів. При виборі методів управління СІР, виходячи з цілей НТД, здійснюється реалізація системи методів самостійного навчання (інформаційних, операційних, пошукових та ін.). Наприклад, виконання функцій самоуправління в навчальному процесі під час ігрових методів дозволяє значно підвищити продуктивність навчання, зменшити термін професійної адаптації фахівців-аграріїв на виробництві. Алгоритм управління СІР представлений такими компонентами: 1) розробка системи мотиваційного забезпечення та інформаційної підтримки самостійної НТД студентів; 2) визначення цілей СІР; 3) розробка програми СІР; 4) організація роботи викладача з підготовки організаційно-методичного забезпечення СІР студентів; 5) організація самоуправління НТД студентів під час засвоєння змісту навчальних модулів; 6) організація зворотного зв'язку в процесі управління СІР; 7) моніторинг якості СІР студентів відповідно цільової функції.

В умовах організації дворівневої педагогічної технології управління НТД, на мікрорівні СІР має містити такі дидактичні елементи для самостійного вивчення навчального матеріалу: кредитно-модульну програму; технологічну картку-пам'ятку організації СІР; методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни; інформаційні ресурси (підручники та навчальні посібники, курси лекцій, структурно-логічна схема вивчення окремих тематичних складників; глосарій, практичні завдання, літературні джерела); комунікаційні ресурси (технічні засоби передачі інформації, комп'ютерні мережі та ін.); засоби самоконтролю (тестові завдання та ситуаційні вправи для самоконтролю; критерії оцінки знань, вмінь та навичок студентів, варіанти індивідуальних навчально-дослідних завдань); система зворотного зв'язку між викладачем і студентом (індивідуальні консультації, мережні зв'язки („Інтернет“, електронна пошта, „чат“, факс та ін.). Для самоконтролю знань на кожному етапі вивчення дисципліни студенти мають можливість планувати індивідуальну стратегію НТД (залежно від первинного рівня знань, можливостей щодо темпу засвоєння матеріалу, індивідуальних цілей навчання тощо). Індивідуальна стратегія самонавчання надалі коригується з урахуванням конкретних результатів.

Для оцінки НТД студентів у системі управління СІР використовуються критерії перевірки засвоєних знань, умінь, навичок, способів діяльності на рівні розвитку творчих здібностей [8, с. 422-433]. Наприклад, такими критеріями можуть бути: *на рівні знань* (визначення наукових і виробничих проблем за темою дослі-

дження; знання методів НТД; оперування науковими закономірностями та принципами НТД; знання теорій, положень, альтернативних можливостей); *на рівні умінь* (володіння проблематикою; володіння поняттями та їх класифікаціями, встановлення взаємозв'язків між поняттями; володіння правилами, законами та закономірностями; характеристика дій, що пов'язана із застосуванням правил, закономірностей, законів); *на рівні навичок* (побудова і здійснення алгоритму операцій НТД у структурі умінь; моделювання НТД, що складають дане вміння; виконання комплексу НТД, що складає визначене вміння; самоаналіз результатів НТД, що складають вміння відповідно мети діяльності); *на рівні діагностики засвоєних способів діяльності* (розкриття змісту методів і процедур; характеристика дій і операцій; володіння методами і процедурами; застосування методів і процедур у різноманітних варіантах послідовності їх дій, а також у нових умовах); *на рівні розвитку творчих здібностей* (виконання тестів креативності; створення нової освітньої продукції відповідно проблемній тематиці; виконання видів творчої діяльності за змістом освіти; виконання метапредметних видів НТД; виконання методологічних та самоорганізаційних видів НТД).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок із напрямку.

На основі аналізу викладеного вище матеріалу можна сказати, що самостійна та індивідуальна робота як складник НТД студентів має забезпечуватися відповідною підсистемою управління. Запропонована методика управління СІР органічно поєднується з дворівневою педагогічною технологією управління НТД. За умов її впровадження в навчальний процес, НТД студентів набуває якісно нового рівня самоуправління на основі здійснення функцій активної співпраці з педагогом через науковий центр дидактики менеджмент-освіти, дидактичні інформаційні засоби навчання та контролю НТД. При цьому педагогічний вплив викладача на НТД студентів визначається високим рівнем децентралізації з передачею освітніх та управлінських функцій студентам, модульним програмам, технічним засобам навчання та технологічній картці для самостійного вивчення дисципліни. У процесі СІР студентів гнучке управління НТД поступово переходить у самоуправління і чинить позитивний вплив на формування вмінь та навичок самостійної роботи. Велике значення для підвищення рівня самостійності та індивідуалізації за дворівневою педагогічною технологією управління НТД має високий рівень педагогічної творчості викладача, систематизація знань і вмінь; проблемне викладення навчального матеріалу, а також акцент на розвиток функцій самоуправління. Перспективи подальших досліджень даної наукової проблеми вбачаємо в теоретико-практичному аналізі механізмів управління СІР студентів за груповим та індивідуальним методом; розробці моделі управління НТД студентів в умовах їхньої самостійної та індивідуальної роботи на основі удосконалення дидактичних методів, форм та засобів навчання.

Список використаної літератури

1. Андрюсюк Е. Самостоятельная работа студентов: организация и контроль / Е. Андрюсюк // Высшее образование в России. – 1995. – № 4. – С. 59–63.
2. Дистанційне навчання: Умови застосування : навч. посіб. / [за ред. В. М. Кухаренка]. – 2-ге вид. – Харків: НТУ «ХПІ», 2001. – 282 с.
3. Дмитренко Т. О. Проблеми самоорганізації навчально-творчої діяльності студентів в умовах модульно-рейтингового навчання / Т. О. Дмитренко, В. М. Нагаєв // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць ХДПУ. – Харків, 1998. – Вип. 8. – С.12–16.
4. Кирсанов А. А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема / А. А. Кирсанов. – Казань, 1982. – 167 с.
5. Кремень В. Г. Дистанційна освіта – перспективний шлях до розв'язання сучасних проблем розвитку професійної освіти / В. Г. Кремень // Вісник академії дистанційної освіти. – 2003. – № 1. – С. 4–11.

6. Нагаєв В. М. Дидактичні критерії навчально-творчої діяльності студентів за технологією «менеджмент-освіта» / В. М. Нагаєв // Новий колегіум. – № 1, 2007. – С. 43–51.
7. Савченко С. В. Личностно-ориентированный подход к организации внеучебной работы в вузе / С. В. Савченко // Вісник Луган. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Луганск. – 2003. – № 7. – С. 193–198.
8. Хуторской А. В. Современная дидактика: учеб. для вузов / А. В. Хуторской. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.
9. Чиж О. Н., Фіногеева Т. Є. Механізми процесу становлення та розвитку самостійної роботи студентів / О. Н. Чиж, Т. Є. Фіногеева // Вісник ЛНПУ ім. Т. Шевченка. – Луганськ: ЛНПУ, 2006. – № 18. – С. 268 – 274 с.

В.М. Нагаєв

Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева, Харьков

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ И ИНДИВИДУАЛЬНОЙ РАБОТОЙ СТУДЕНТОВ

Рассмотрены теоретические и методические аспекты организации самостоятельной и индивидуальной работы студентов в условиях двухуровневой педагогической технологии управления учебно-творческой деятельностью. Рассмотрен опыт внедрения модели управления самостоятельной и индивидуальной работой студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, индивидуальная работа, управление, педагогическая технология управления самостоятельной и индивидуальной работой студентов.

V.M. Nagaev

Kharkov national agrarian university named after V.V.Dokuchaev, Kharkov

TECHNOLOGICAL BASICS IN MANAGEMENT OF STUDENTS' INDEPENDENT AND INDIVIDUAL WORK

The theoretical and methodological aspects of organization of students' independent and individual work are considered in connection with two-tier pedagogical technology of management of educational-creative activity. The use of the management of students' independent and individual work model is considered.

Key words: independent work, individual work, management, pedagogical technology of management, students' independent and individual work.